

Buna göre 100 ve üzerinde hadis rivayet eden sahâbî sayısı otuz dokuz, 300'ün üzerinde hadis rivayet edenlerin sayısı sadece on dördtür. Diğer taraftan 2000'den fazla hadis rivayet eden sahâbîler "ashâbü'l-ülûf", 1000 ile 2000 arasında hadis rivayet edenler "ashâbü'l-elf", 200 ile 1000 arasında hadis rivayet edenler "ashâbü'l-miîn", sadece bir hadis rivayet edenler de "ashâbü'l-vâhid" tabirleriyle anılmıştır.

Bazı sahâbîlerin çok sayıda hadis rivayet etmesinin en önemli sebebi hadis rivayetine duydukları özel ilgidir. Bunların başında 5374 rivayetiyle Ebû Hüreyre gelir. Ebû Hüreyre hadise olan ilgisini anlatırken şunları söylemektedir: "Muhacirler çarşıda ticaretle, ensar bağ ve bahçelerinde ziraatla uğraşırken ben karın tokluğuna Resûlullah'a hizmet eder, hadislerini toplar, böylece başkalarının bilmediği şeyleri öğrenirdim" (Buhârî, "İlim", 42; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 159-160). İbnü'l-Cevzî, Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde Ebû Hüreyre'den rivayet edilen bir hadisin onlarca farklı tarihini sayarak 5374 sayısını elde etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ine göre ise onun rivayet ettiği hadislerin sayısı mükerrerleriyle birlikte 3848'dir. Mükerrerleri dikkate alınmadığında Ebû Hüreyre'nin Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki rivayetler 1579'a düşer. Abdullah b. Ömer ilim ve ibadeti siyasete tercih eden, hilâfet tekliflerini birkaç defa reddettiği bilinen bir sahâbî olarak mükerrerleriyle birlikte 2630 hadis rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde ise 2019 rivayeti vardır. On yıl müddetle Resûl-i Ekrem'in hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik'in rivayet ettiği hadislerin sayısı 2286 olup Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki rivayetleri 2178'dir. Hz. Âişe'nin ise Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde 2210, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde 2403 rivayeti yer alır. Onun ardından Abdullah b. Abbas gelir. Abdullah'ın Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde 1660, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde 1696 rivayeti bulunmaktadır. İbn Abbas'ı Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'indeki 1540, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki 1206 rivayetiyle Câbir b. Abdullah takip eder. Ebû Saîd el-Hudrî'nin Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde 1170, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 958 rivayeti vardır. İbn Kesir'in müksirûna ilâve ettiği Abdullah b. Mes'ûd'un Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde 848, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde 892 rivayeti, Abdullah b. Amr b. Âs'ın Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde 700, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde 722 rivayeti mevcuttur.

Ashabın büyük çoğunluğu ile ilk dört halife hadis rivayeti açısından mukillün arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber'le uzun süre birlikte olmalarına rağmen bazı sahâbîlerin az hadis rivayet etmesinin başlıca sebebi devlet işleriyle ve savaşlarla meşgul olmaları ve erken vefat etmeleridir. Meselâ Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra çeşitli firkaların ortaya çıkması, buna bağlı olarak uydurma rivayetlerin çoğalıp yayılması Hz. Ali gibi bazı sahâbîlerin az hadis rivayet etmesine yol açmıştır. Hayatı boyunca Resûl-i Ekrem'den hemen hiç ayrılmayan Hz. Ebû Bekir'in az hadis nakletmesinin sebeplerinden biri hadislerin öğrenimine ağırlık verilmeden önceki dönemde vefat etmesidir. Hz. Peygamber ile uzun süre beraber olan bazı sahâbîlerin az hadis rivayet etmesinin bir başka sebebi de Resûl-i Ekrem'in kendisi adına yalan uyduranları ciddi şekilde uyarmasıdır (Buhârî, "İlim", 38; Müslim, "Zühd", 72). Ayrıca onların bir kısmının ailesinin geçimiyle meşgul olması, ilim merkezlerinden uzakta yaşamaları da bu sebepler arasında zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "kstr" md.; Buhârî, "İlim", 38, 42; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 159-160, "Zühd", 72; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 365-372, 374-378; İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fuhûmî'l-eser* (nşr. Ali Hasan), Kahire 1975, s. 363-387; İbnü's-Salâh, *Üllümü'l-hadis* (nşr. Âişe Abdurrahman), Kahire 1411/1990, s. 492; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 151-152; V, 318-321; Nevevî, *et-Takrib*, Kahire 1388/1968, s. 45; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VII, 432-447; Şemseddin es-Sahâvî, *Fethu'l-muğis* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, IV, 74, 102-103; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvahhâb Abdülâtîf), Beyrut 1409/1989, II, 216-218; M. Tayyib Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 26-35; M. Zubayr Siddîqî, *Hadith Literature*, Calcutta 1961, s. 22-37; *Terceme-i Mukaddime*, s. 25-26; İyâde Eyyûb el-Kübeysî, *Şahâbetü Resûlillâh fi'l-Kitâb ve's-Sünne*, Dimaşk 1407/1987, s. 135-142; Ahmed M. Şakir, *el-Bâ'isü'l-haşîş* (nşr. Ali Hasan Abdülhamîd), Riyad 1417/1996, II, 506-512.

 CEMAL AĞIRMAN

MÜKTEFÎ-BİLLÂH

(المكتفى بالله)

Ebû Muhammed el-Müktefî-Billâh Ali b. el-Mu'tazid-Billâh Ahmed b. el-Muvaffak-Billâh el-Abbâsî (ö. 295/908)

Abbâsî halifesi (902-908).

Receb 264'te (Mart 878) doğdu. Halife Mu'tazid-Billâh'ın oğludur. 3 Ramazan 281'de (6 Kasım 894) Rey valiliğine tayin edildi. Beş yıl süren bu valiliği döneminde

Cibâl ve İsfahan'da hüküm süren Dülâfîler'i ortadan kaldırarak bölgede yeniden Abbâsî hâkimiyetini tesis etti. 286'da (899) Cezire valiliğine getirildi. Mu'tazid-Billâh'ın 22 Rebülâhîr 289'da (5 Nisan 902) vefatı üzerine vezir Kâsım b. Ubeydullah o sırada Rakka'da bulunan veliaht Müktefî-Billâh için Bağdat'ta biat aldı. 8 Cemâziyelevvel 289'da (20 Nisan 902) Bağdat'a ulaşan Müktefî, babasının yaptırdığı yer altı zindanlarını yıkmakla işe başladı. Bu durum halk tarafından olumlu karşılandı.

Müktefî-Billâh'ın iktidarının başında Rey bölgesi Saffârîler'in eline geçti. Bu sırada halife, nüfuzlu kumandanlardan Emîr Bedr ile meşgul olduğundan bölgeye dört ay sonra asker sevk edebildi (30 Zilkade 289 / 5 Kasım 902). Bu seferin sonucuyla ilgili olarak kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Aynı yıl Sâmani Emîri İsmâil b. Ahmed Rey'i ele geçirdi. Müktefî ertesi yıl Fars bölgesini Saffârîler'in idaresine bıraktı.

Karmatîler'in Suriye'deki birçok şehri yağma ve tahrip etmesi üzerine Müktefî-Billâh onlarla ciddi şekilde mücadele etmeye karar verdi. Halifenin emriyle İhşîdîler'den Tuğç b. Cuf, Karmatîler üzerine bir ordu sevketti. Ancak ordunun kumandanı Beşir mağlûp oldu ve öldürüldü (6 Rebülâhîr 290 / 9 Mart 903). Aynı yıl Karmatîler Dimaşk'ı muhasara ettiler. Mısır'dan Bedr el-Hammâmî adlı bir kumandanın idaresinde bir ordu Dimaşk'a gönderildi ve Karmatî lideri Şeyh Yahyâ b. Zikreyeh katledildi (Şâban 290 / Temmuz 903). Yerine geçen kardeşi Hüseyin etrafına büyük bir kalabalık toplayarak tekrar Dimaşk üzerine yürüdü. Haraç ödemeleri şartıyla halk ile anlaşma yaptıktan sonra Humus'a (Hims) geçen Hüseyin şehri zaptedip "el-Mehdî emîrü'l-mü'minin" lakabıyla kendi adına hutbe okuttu. Ardından Hama, Maarretünnu'mân, Selemiye ve diğer şehirleri zapt ederek halkı kılıçtan geçirdi. Bu sırada Mısır ve Suriye'den halifeyi Karmatîler'le mücadeleye davet eden mektuplar gelmeye başladı. Bunun üzerine halife Bağdat'tan Musul'a doğru yola çıktı. Ebû'l-Ağar kumandasında gönderdiği 10.000 kişilik öncü kuvvet Halep yakınlarında Karmatîler'in baskınına uğradı ve birçok kişi hayatını kaybetti (Ramazan 290 / Ağustos 903). Halife Rakka'da ordugâh kurup Muhammed b. Süleyman el-Kâtib kumandasındaki orduyu Karmatîler üzerine sevketti. Şevval 290'da (Eylül 903) Tolunoğulları'nın kumandanlarından Bedr Karmatîler'i bozguna uğrattı. Aynı yıl Bahreyn emîri Karmatîler'e ait bir kaleyi ele geçirdikten sonra Katîf'e yürüdü ve burayı da zaptetti.

MÜKTEFİ-BİLLÂH

Ertesi yıl Kâtibü'l-ceyş Muhammed b. Süleyman, Hama yakınlarında Karmatî lideri Sâhibüşşâme'nin askerlerini bozguna uğrattı (6 Muharrem 291 / 29 Kasım 903). Yakalanan Sâhibüşşâme adamlarıyla birlikte Rakka'da bulunan Halife Müktefî'nin huzuruna getirildi. Bağdat'ta bir süre hapsedilen Sâhibüşşâme ve adamları işkence ile öldürüldü. Halife aynı yıl Benî Uleys'e mensup İsmâil b. Nu'mân adlı Karmatî liderine mektup yazarak kendisine eman ve Rahbe'ye yerleşmesine izin verdi. Ramazan bayramı sabahı (16 Ağustos 904) Rahbe Emîri Kâsım b. Sîmâ'ya komplo düzenlemeye karar veren İsmâil durumu haber alan emîr tarafından öldürüldü.

Karmatî liderlerinden Abdullah b. Saîd (Ebû Gânim Nasr), Dimaşk Valisi Ahmed b. Kayıglıg'ın (Keygalag) Mısır'da bulunmasından faydalanarak Busrâ, Ezriât ve Beseniye şehirlerini ele geçirdi. Ardından Dimaşk'a yürüyüp vali vekili Sâlih b. Ahmed'i mağlûp etti. Dimaşk'ın mukavemet göstermesi üzerine oradan ayrılıp Taberiye'ye gitti ve şehri zaptetti. Halife, Hüseyin b. Hamdân b. Hamdûn ve Muhammed b. İshak b. Kundacık'ı Karmatîler'i takibe memur etti. Benî Kelb kabilesi mensupları Abbâsî ordusunun yaklaştığını haber alınca Karmatî lideri Abdullah'ı öldürdüler.

Onun katlinden sonra Karmatîler arasında ihtilâf çıktı. Bu dönemde hem birbirleriyle hem hilâfet ordusuyla savaşmak zorunda kalan Karmatîler, daha sonra Zikreveyh b. Mihreveyh kumandasında toparlanıp hilâfet ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar. Halife bu haberi alınca endişeye kapıldı ve Muhammed b. İshak b. Kundacık kumandasında büyük bir orduyu Karmatîler üzerine sevketti (293/906).

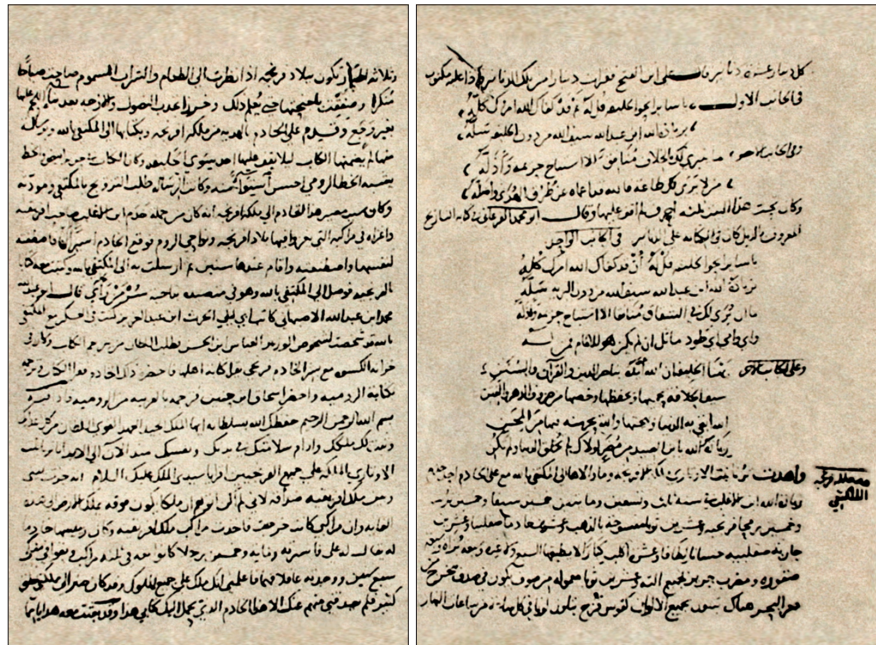
Zikreveyh, kazandığı zaferin ardından Muharrem 294'te (Kasım 906) hac kafilisine saldırarak amacıyla Vâkisa'ya yöneldi. İlk hac kafilisi Vâkisa'ya gelince halk onları Karmatî saldırısına karşı uyardı; hacılar da hemen oradan ayrıldılar. Zikreveyh bunu öğrenince halkı cezalandırdı ve daha sonra Mekke'den dönmekte olan Horesanlı hac kafilisini kılıçtan geçirdi. Halifenin gönderdiği Vâsıf b. Humar Tegin kumandasındaki ordu Tarîkhîffân denilen yerde Zikreveyh'i bozguna uğrattı. Başta Zikreveyh olmak üzere çok sayıda Karmatî öldürüldü. Suriye ve Irak'taki Karmatî isyanları böylece bastırılmış oldu.

Müktefî-Billâh, Karmatî meselesini hallettikten sonra Mısır ve Suriye'de hüküm süren Türk hânedanı Tolunoğulları'nı ortadan kaldırmaya karar verdi. Bu maksatla Kâtibü'l-ceyş Muhammed b. Süleyman ve diğer bazı kumandanlarından Tolunoğulları Emîri Hârûn b. Humâreveyh'in Suriye ve Mısır'daki topraklarını ele geçirmelerini istedi. 10.000 kişiyle Bağdat'tan hareket eden Muhammed b. Süleyman, Muharrem 292'de (Kasım -Aralık 904) Mısır üzerine yürüdü. Bu sırada Abbâse denilen yerde ordugâh kurmuş olan Hârûn amcası Şeybân'ın adamları tarafından öldürüldü ve yerine amcası Şeybân geçti. Muhammed b. Süleyman ona eman vererek Mısır'a girdi, Tolunoğulları'na ait saracları ve hazineleri ele geçirdi. Hutbeyi Halife Müktefî adına okuttu (1 Rebûülevvel 292 / 11 Ocak 905). İsâ en-Nüşerî'yi Mısır'ın emniyet ve huzurunu sağlamakla görevlendirip Bağdat'a döndü. Tolunoğulları Devleti'nin ortadan kaldırılmasıyla Mısır ve Suriye yeniden Abbâsîler'in hâkimiyetine geçti. Tolunoğulları'nın önde gelen kumandanlarından Muhammed b. Ali el-Halencî, Halife Müktefî'yi uzun süre meşgul ettiyse de sonunda isyan bastırıldı (293/906). Müktefî aynı yıl Ebû'l-Heycâ el-Hamdanî'yi Musul valiliğine tayin etti.

Bizans ile mücadeleye Müktefî-Billâh döneminde de devam edilmiş ve karşılıklı olarak seferler düzenlenmiştir. Rumlar 291 (904) yılında büyük bir ordu ile Hades'e saldırdı, kadın ve çocukları esir alıp her tarafı yakıp yıktı. Aynı yıl Gulâmu Zerrâfe diye tanınan bir kumandan Tarsus'tan hareketle Bizans topraklarına girdi ve Antalya'yı fethetti. Antalya'nın fethi İslâm dünyasında sevinçle karşılandı. Ertesi yıl Rumlar, Andronikos kumandasındaki bir orduyla Maraş ve civarına saldırdılar. Masisa (Misis) ve Tarsus'taki müslümanlar şehri terk ettiler. 293'te (906) Rumlar Halep'e bağlı Kürûs'a sefer düzenlediler. Şehir halkı kahramanca savaştysa da mağlûp oldu. Rumlar Kürûs'a girip camiye tahrip ettiler ve halkın esir aldılar. 294'te (907) İbn Kayıglıg Tarsus'tan yola çıkarak Bizans topraklarına girdi ve 4000 kişiyi esir aldı. Bizans ordusunun kumandanı eman dileyip müslüman oldu. İbn Kayıglıg daha sonra Şekend'i alıp Leys'e ulaştı, çok sayıda esir ve zengin ganimetlerle geri döndü. Sâcoğulları'ndan Yûsuf b. Ebû's-Sâc 295 (908) yılında isyan edince Azerbaycan'a Hâkân el-Müflihî kumandasında bir ordu gönderildi. Yûsuf b. Ebû's-Sâc, Müktefî'nin ölümünden sonra Abbâsîler'e bağlılık arzetti.

Müktefî-Billâh 295 (908) yılı başlarında hastalandı. Hastalığı ağırlaşınca kardeşi Ca'fer el-Muktedir'i veliaht tayin etti. Altı ay sonra 13 Zilkade 295'te (14 Ağustos 908) vefat etti. Müktefî, Hz. Ali'den sonra Ali adını taşıyan ilk halifedir. Divân-ı Mezâlim'e bizzat başkanlık eder, halkın şikâyet-

Müktefî-Billâh ile Kralice Bertha'nın karşılıklı mektupları (İTED, II/1 [1957], s. 143)

lerini dinlerdi. Önceleri veziri Kâsım b. Ubeydullah ile âzatlısı Fâtik'in, daha sonra Abbas b. Hasan el-Cerçerâî'nin nüfuz ve tesiri altında kalmıştır. Ebü'l-Hüseyn Ubeydullah (Abdullah), babası İbn Ebû Tâhir'in *Kitâbü (Târîhu) Bağdâd* adlı eserine Müktefi-Billâh dönemini de içeren bir zeyil yazmıştır (İbnü'n-Nedîm, s. 164; Reşîd b. Zübeyr, s. 53). İtalya'daki Toscana bölgesinin markizi II. Adalberto'nun (890-917) karısı Bertha, 293 (906) yılında Ağlebî Hükümdarı III. Ziyâdetullah'ın Harem ağalarından Hadım Ali vasıtasıyla Müktefi'ye çok kıymetli hediyeler ve bir mektup göndermiş, halife de ona cevabî bir mektup yollamıştır. Bu mektupların Arapça'sı (*Journal of the Pakistan Historical Society* Karaçi [Oktobur 1953], s. 2-7) ve Türkçe çevirisi (*İTED*, II/1 [1957], s. 123-142) Muhammed Hamîdullah tarafından yayımlanmıştır. Halife Müktefi-Billâh imar faaliyetleriyle de ilgilenmiş, Rahbe'deki el-Mescidü'l-Câmi' ile Bağdat'ta inşaatı Mu'tazid-Billâh tarafından başlatılan Dârüşşâtiye'deki Tâc Sarayı onun döneminde tamamlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 275-291; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 164; Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, *el-Vüzerâ'* (nşr. Hasan ez-Zeyn), Beyrut 1990, bk. İndeks; a.mlf., *Rûsümü dâri'l-hilâfe* (nşr. Mîhâil Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 8, 47, 89, 94, 130; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 316-318; Reşîd b. Zübeyr, *ez-Zehâ'ir ve't-tuhaf* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Küveyt 1984, bk. İndeks; İbnü'l-İmrânî, *el-İnbâ' fi târihi'l-hulefâ'* (nşr. Kâsım es-Sâmeirî), Leiden 1973, s. 150-152; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 31-36, 46, 47, 79-80; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 513-553; VIII, 8; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî* (nşr. M. İvaz İbrâhîm Bek - Ali el-Cârim Bek), Mısır, ts. (Dârü'l-maârif), s. 231-232; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XII, 479; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 41-42; G. le Strange, *Baghdad during the Abbasid Caliphate*, Oxford 1924, s. 120, 195, 252-254, 260; a.mlf., *The Lands of the Eastern Caliphate*, London 1966, s. 34; D. Sourdel, *La vizirat 'abbâside de 749 à 936*, Damas 1959, I, 350-365; Hudarî, *Muhâdarât: 'Abbâsiyye*, s. 326-334; W. Muir, *The Caliphate its Rise, Decline and Fall*, London 1984, s. 550-552, 555, 560; H. Kennedy, *The Prophet and the Age of the Caliphates*, London 1986, s. 186-187; Ebülfeyz Elçibey, *Tolunoğulları Devleti: 868-905* (haz. Fazıl Gazenferoğlu-Selçuk Alkın), İstanbul 1997, s. 143-149; Saim Yılmaz, *Abbâsiler'de Mu'tazid ve Müktefi Dönemi: 279-295/892-908* (doktora tezi, 2004), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 192-264; Muhammed Hamîdullah, "Kitâb al-Zaxair va'l-tuhaf ve Abbâsiler Devrinde Bağdad-Roma Münasebetleri", *İTED*, II/1 (1957), s. 123-143; C. Melchert, "Religious Policies of the Caliphs", *Islamic Law and Society*, III/3, Leiden 1996, s. 341-342; K. V. Zetterstéen, "Müktefi", *IA*, VIII, 796-797; a.mlf. - [G. E. Bosworth], "al-Muktafi", *EP* (İng.), VII, 542-543.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

MÜLÂANE

(bk. LİÂN).

el-MÜLAHHAS

(المخلص)

Çağmîni'nin
(ö. 618/1221 [?])
astronomiye dair eseri
(bk. ÇAĞMİNİ).

MÜLÂMESE

(الملاسة)

Mala dokunmak suretiyle gerçekleşen
Câhiliye dönemine ait
bir satım şekli.

Sözlükte "dokunmak" anlamındaki **lems** kökünden türeyen **mülâme**, Hz. Peygamber'in yasakladığı Câhiliye dönemine ait satım şekillerinden birinin adıdır. Bu kelime ve aynı masdardan gelen **lâme** fiili Kur'ân-ı Kerîm'de (en-Nisâ 4/43; el-Mâide 5/6) ve bazı hadislerde (*el-Muva'tta'*, "Tahâret", 64; Buhârî, "Nikâh", 25) abdesti bozan durumlardan söz edilirken geçmektedir ve Hanefiler'e göre anılan âyetlerde bu fiil mecazen cinsel temas mânâsında kullanılmıştır. Yasaklığı hakkında sahih hadisler bulunduğu için (Buhârî, "Şalât", 10, "Büyü", 62, Libâs, 20) fakihler mülâme satışının geçersiz olduğu noktasında fikir birliği içindedir; fakat bununla ne kastedildiği hususunda gerek hadis rivayetlerinde gerekse fıkıh eserlerinde farklı yorumlar yer almaktadır. Hadis rivayetlerinde daha çok satım konusu malın elbise olduğu ve dokunmanın mali inceleme yerine geçtiği belirtilmektedir, bazılarında bu işlemler tarafların birbirinin elbisesine dokunarak trampa yapmaları şeklinde açıklanmaktadır. Bu izahlar, mebiin alıcı bakımından yeterince bilinmemesi ve dokunmanın akdin kurulmasına veya bağlayıcı hale gelmesine işaret teşkil etmesi noktasında birleşmektedir. Fıkıh eserlerinde bu satımın şekli hakkında, mezheplere göre farklılıklar taşıyan satıcının mala dokunmasıyla yahut müşterinin dilediği elbiselerden birine dokunmasıyla akdin meydana gelmesi (bu bağlamda bazı Hanefî müelliflerinin kullandığı "lüzum" kelimesinin "in'ikad" anlamında olduğu hakkında bk. Siddîk M. Emîn ed-Darîr, s. 122, 126), top halindeki kumaş açıp iyice bakmadan sadece elle dokunmak suretiyle satın alma, giysilerin / kumaşların gece

karanlığında satılması, çuval içinde veya paketlenmiş yahut top halindeki malı açıp görmeden dokunma yoluyla satma / alma vb. açıklamalar bulunduğu gibi mülâmesenin yasaklanma gerekçesi olarak da akdin temeli sayılan karşılıklı rızanın yeterince oluşmasına fırsat vermemesi, akdi rastlantı ve şansa bağlayan bir satış biçimi olması, cehalet ve garar içermesi gibi hususlar zikredilmektedir (*a.g.e.*, s. 118-128). Daha çok top halindeki kumaş açıp incelemeyen sadece elle dokunmak suretiyle satın alma şeklinde yorumlanan mülâmesede mebiin katlanmış veya sarı halde, yani alıcıya nasıl bir parça olduğu hakkında yeterli bir kanaat edinme fırsatı verilmeden satışa konu yapıldığı, o döneme ait kumaşların ise bütünüyle el işi olup her bir parçanın kendine has özelliklere sahip bulunduğu (bk. KIYEMÎ) dikkate alınırsa bu satışın sadece, dokunmayla gerçekleştiği gerekçesine binaen yasaklanmış olamayacağı daha iyi anlaşılır. Zira bu kadarıyla mülâme meşrû bir yöntem olan fiili mübâdele yoluyla akid yapmaktan pek farklı değildir (bk. MUÂTÂT). Burada asıl önemli nokta, satışın dokunmayla gerçekleşmesi veya mebiin kumaş olması değil tavsif edilse bile görülmeden karar verilemeyecek bir malın ya hiç ya da yeterince incelenmeden, dolayısıyla rıza oluşmadan satılmasıdır. Aslında doktrinde hâkim anlayış, görüldüğünde muhayyer olmak şartıyla bir malın görülmeden satılmasına bile imkân vermektedir (bey'u'l-ayni'l-gâibe). Fakat mülâme, bu tür satışlar için bir tedbir olarak getirilen görme muhayyerliğini tamamen devre dışı bırakmaktadır.

Hadis kaynaklarında kendisine müstakil bir bab tahsis edilen mülâme, fûrû-i fıkıh eserlerinin "büyü" bölümünde ya mahallü'l-akd ele alınırken veya "el-büyü'l-fâside", "el-büyü'l-menhiyyü anhâ" gibi başlıklar altında işlenir ve bu satış şeklinin belirsizliğe, bir tarafın aldanmasına veya ileride tarafların çekişmesine yol açma özelliği üzerinde durularak garar ve cehalet kavramlarıyla irtibatlandırılır. Temel yaklaşımlar bu iki kavram ekseninde şekillenmekle birlikte mülâmesenin kapsamını belirlemede birtakım görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Meselâ İmam Mâlik, üzerinde içeriği hakkında yazı bulunan çuval / paketler içindeki malların açılmadan satılmasını, Medine halkı uygulamasını esas alarak mülâme kapsamında saymaz ve bununla gararın hedeflenmediğini belirtir (*el-Muva'tta'*, "Büyü", 76); İmam Şâfiî ise buna da mülâme hükmünün uygulanması gerektiği kanaatinde.